

Шмир М.Ф.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
імені Тараса Шевченка*

ДІЯЛЬНІСНИЙ АСПЕКТ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ДИДАКТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ УСНОГО ТА ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ В НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Говоріння і письмо є два ґрунтовно відмінних процеси, які протікають за різних умов. Отже, і продукти їх мають багато розбіжностей. Спонтанне мовлення і письмо відрізняється в першу чергу своєю текстовою формою та граматичною структурою. Проте при навчанні іноземної мови цей аспект часто не береться до уваги і засвоєння іноземної мови ґрунтується переважно на граматиці письма. Однак граматичні закономірності не завжди відповідають усним висловлюванням. Трапляються конструкції, які не можуть бути представлені письмово. Інакше вони будуть оцінені як некоректні, або такі, що не відповідають стилю. І навпаки, «штучними», неживими здаватимуться співбесідникам фрази, які властиві тільки писемній мові. Так, наприклад, на почуте у спонтанній розмові висловлювання «Ich treffe soeben aus der Mensa ein, wo ich eine außergewöhnlich schmackhafte Mahlzeit zu mir genommen habe» викличе іронію, а то й сміх, бо носій мови сказав би «Ich komme grad aus der Mensa, da war's heute besonders gut».

Оскільки відмінності говоріння і письма досить вагомі, то з точки зору діяльнісного підходу, щоб збудити у студентів активність до висловлювання, ми намагаємось враховувати ці особливості і вчити студентів висловлюватись аутентично наближено. Таку вимогу висловив ще у 1971 році Й. Геріггаузен. Він запропонував учителям, викладачам змінити існуючу мету занять з німецької мови як іноземної із «sprachliche Richtigkeit» («мовна правильність») на «sprachliche Angemessenheit» («мовна відповідність») [2, с. 238].

Такий підхід дозволить студентам сприймати конструкції усного мовлення не через призму граматичних закономірностей, що часто веде до розбіжностей та непорозумінь, а зекономить час для тренування та засвоєння особливостей розмовної мови. Звичайно, відмінності існують не тільки в сфері граматики.

Дуже багато розбіжностей зустрічається в активному лексиконі та у фонетиці, яка є виключно феноменом усного мовлення (у деяких підручниках автори намагаються орфографічно показати особливості вимови, вживаючи переважно у діалогічних текстах «hab» замість «habe», «drauf» замість «darauf», «пее» замість «pein» і т.д.).

Одним із лексичних явищ німецької мови, яке дуже часто трапляється у спонтанній розмові, є модальні частки. Вони мають дуже багато функцій, в основі яких, як висловився М. Jiang лежить «Beziehungsaspekt» («аспект ставлення до чогось») [4, с. 26].

Гане Мартін Камме констатує, що модальні частки потрібні, щоб вплинути на слухача, щодо якого ми маємо певний намір [5, с. 20].

М. Куммер, досліджуючи частки, приходять до висновку, що вони виражають «Absichten, Haltungen und Gefühle» [6, с. 8]. Крім цього, їм властива «текстовз'язуюча функція» [4, с. 45]. Тобто, вони переймають завдання сполучників. В такому випадку доцільно враховувати частки, розглядаючи граматичні особливості усного мовлення.

Відмінності між писемною та усною мовою у великій мірі проявляються у синтаксичній будові речення. Розміщення різних членів речення відбувається за

принципом: відмінюване дієслово на другому місці (крім питання), підмет – на першому чи третьому, зворотній порядок слів підрядного речення. Особливо часто маємо справу з так званими рамковими конструкціями.

Для усного мовлення властиве розривання цих рамок. Г. Грундман [5, с. 20] називає це явище найбільш поширеним у спонтанному мовленні. У Енгель встановив, що при говорінні розвиваються близько 20% синтаксичних рамок, в той час як на письмі тільки 4% [1, с. 221].

Наприклад, «Er mußte heute früh nach Hamburg fliegen, mein Mann». У цьому реченні підмет спочатку виступає займенником, а в кінці речення повторюється ще раз іменником. Подібну тенденцію можна прослідкувати і в такому прикладі: «Geut die richtig, deine Kuchenuhr?»

За межі синтаксичних рамок в усному мовленні часто виходять члени речення, як в змістовному плані мовець оцінює, як неважливі, додаткові. Наприклад: «Das eigentliche Ziel der amerikanischen Urfassung ist es ja gewesen, möglichst die unterprivilegierten Kinder anzusprechen in den Slums in den Großstädten» [3, с. 48]. Найчастіше такі порушення зустрічаються у довгих реченнях. Це може обумовлюватись і особливостями короткотривалої пам'яті. Наприклад: «Ich wollte gerne wissen, was bei Ihnen ein Gürtelreifen kostet für einen VW, Größe 150 mal 15» [8, с. 74].

Отже, найбільш поширеним явищем будови речень усної мови є розривання рамкових конструкцій. З іншого боку, на заняттях ми найбільше уваги приділяємо їх засвоєнню, вимагаючи від студентів граматичної правильності. Г. Грундман радить викладачам не тільки навчати даних синтаксичних закономірностей, але й одночасно застерігати від них [3, с. 407]. Такий підхід допоможе вивчаючим німецьку мову вільніше спілкуватися, не вимагаючи від пам'яті зберігати відокремлений префікс чи допоміжне дієслово до кінця фрази. При цьому студентам треба пояснити принцип можливої відмови від рамкових конструкцій на основі прикладів з автентичних текстів. Доцільно при цьому використовувати порівняльні вправи на дотримання та порушення граматичних закономірностей з коментуючим поясненням. Студенти повинні засвоїти, які члени речення є необхідним доповненням присудка також і в розмовній мові, а отже повинні залишатися в граматичних рамках. Це підтверджує П. Шрьодер, як приклад приводячи фразу: «Emma hat im Keller geschält Kartoffeln». Допущене тут розривання рамкової конструкції він називає «дуже вузько зумовленим, рідко допустимим» [7, с. 94].

Закономірно, що складні синтаксичні одиниці з кількома підрядними реченнями є предметом писемної мови. В усних висловлюваннях вони не практикуються, оскільки вимагають над зусиль від пам'яті. На це вказував Г. Грундман [3, с. 93], критикуючи вимоги німецьких педагогів, використовувати в спонтанному мовленні довгі синтаксичні конструкції.

З цією проблемою стикаються і ті, хто вивчає німецьку мову як рідну.

Очевидно, що для носіїв мови слідувати таким вимогам ще важче. Спонування студентів до використання складних граматичних форм пояснюється тим, що навчання іноземної мови зводиться до засвоєння письма, і студенти не ознайомлені із способом спрощеного викладання думок в усному мовленні.

«Sprechen lernt man nur durch Sprechen» («Говорінню можна навчитись тільки через говоріння»). Ця крилата фраза з дидактики іноземних мов спонукає до мовного тренінгу.

Часто навіть старанні студенти, які добре оволоділи граматичними правилами, засвоїли стилі приватної та ділової кореспонденції, без словника розуміють фахові тексти, не здатні висловлюватись усно у неформальній ситуації. Це свідчить про переважання у навчанні письмового мовлення і відсутність регулярного усного тренінгу.

В навчанні іноземної мови важливо з самого початку виробити у підсвідомості студентів відчуття різниці між говорінням та письмом.

З точки зору діяльнісного підходу ми намагаємось сформувані у підсвідомості студентів відчуття різниці між говорінням та письмом. З цією метою пропонуємо завдання на порівняння усного і писемного текстів, де потрібно провести аналіз вживаних граматичних структур, особливості вживання лексичних одиниць, наявність модальних часток, особливості синтаксичної будови речень тощо.

Постає питання, чи відповідають таким вимогам підручники. Важливо, наскільки автентичними представлені діалогові тексти, бо саме вони граматично відрізняються від писемної мови. На наш погляд підручники повинні містити вказівки, додаткові пояснення, порівняльні приклади, які вказували б на відмінності усної та писемної мови.

Із даного дослідження випливає, що чисельні конструкції усних висловлювань, навіть, якщо вони представлені в правильній логічній послідовності, без властивих для спонтанного мовлення доповнень, не можуть бути використані письмово, часто вони є граматично некоректними. Отже, не можна говорити про єдину універсальну систему німецької мови, яка однаково відображається в обох комунікативних сферах. Усна мова має власні закономірності, які не потрібно сприймати як випадкові, хаотичні відхилення від норм, а як окрему систему граматичних явищ.

Зважаючи на важливе значення досліджуваної проблеми, перед викладачами постає складне завдання: з одного боку детально ознайомити студентів з нормами писемної мови, а з іншого – навчити їх висловлюватись аутентично наближено.

Список використаних джерел:

1. Engel, Ulrich. Syntaktische Besonderheiten der deutschen Alltagssprache. – In : Moser (ed), 1974 ю – S. 199–228.
2. Gerighausen J. Stilistik und Fremdsprachenunterricht : Lehrziel – sprachliche Angemessenheit. – In : Goethe-Institut (ed), 1971. – S. 224–242.
3. Grundmann, Hilmar. Untersuchungen zur mündlichen Rede der Schüler im Deutschunterricht an Wirtschaftsschulen. – Göppingen : Alfred Kümmerle, 1975.
4. Jiang, Minhua. Deutsche Modalpartikel als Lehr-und Lernproblem im Fach Deutsch als Fremdsprache für Ausländer mit didaktischen Überlegungen. – Frankfurt : Peter Lang, 1994.
5. Kemme, Hans-Martin. «Ja», «denn», «doch u.s.w.» Die Modalpartikeln im Deutschen. – München : Goethe-Institut, 1979.
6. Kummer, Manfred. Modalpartikeln. – Inter Nationes, 1984.
7. Schröder, Peter. Einige Vorüberlegungen zur Behandlung der verbalen Klammer, der Gliedsatzklammer und postprädikativer Setzung von Satzteilenten in Texten gesprochener Sprache. – In : Goethe-Institut (ed), 1971. – S. 84–95.
8. Weilenberg, Jan. Authentizität gesprochener Sprache in Lehrwerken für Deutsch als Fremdsprache. – Heidelberg : Groos, 1980.